

درسنامه‌های شیعه‌شناسی
درسنامه‌ی آشنایی با

الحق علیه السلام

تألیف: سید محمد مهدی طاهائی

www.ketab.ir

نویسنده:

سید محمد مهدی طاهائی

۱۴۰۳ شمسی

www.ketab.ir

www.ketab.ir

Ijtihad and taqlid*
Ijtihad and taqlid -- Questions and answers*

BP۱۶۷
۲۹۷/۳۱
۹۸۷۸۶۹۹

طاهری، محمد مهدی، ۱۳۷۲-
درسنامه اشعری، اجتهاد و تقلید: چگونگی فهم حدیث و
چرایی تقلید/ نویسنده: محمد مهدی طاهری.
موسسه آموزش عالی حوزوی خاتم النبیین (ع)، ۱۴۰۳
۲۰۰ ص.؛ ۱۴/۵ × ۲۷/۵ س م.
درسنامه های شیعه شناسی؛ ۳.
۹-۴۸-۸۰۲۳-۶۲۲-۹۷۸-۹
فیبا
کتابنامه: ص. ۱۹۷- ۲۰۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.
چگونگی فهم حدیث، چرایی تقلید.
اجتهاد و تقلید

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
فروست
شابک
وضعیت فهرست نویسی
یادداشت
عنوان دیگر
موضوع
موضوع
موضوع
موضوع
رده بندی کنگره
رده بندی دیویی
شماره کتابشناسی ملی

درسنامه‌ آشنایی با اجتهاد و تقلید
(چگونگی فهم حدیث و چرایی تقلید)

نویسنده: سید محمد مهدی طاهائی

مستشار موسسه آموزش عالی
حوزة خاتم‌الهمین علیه‌السلام

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۳ ش

صفحه‌آرا: نادر برقی

بهاء: وب‌سایت رسمی نشر خاتم

شابک: ۹-۴۸-۸۰۲۳-۶۲۲-۹۷۸

مرکز پخش

قم، خیابان صفائیه، کوچه ۳۷، پلاک ۲۱

تلفن: ۳۷۱۲۱۴۰۹ - ۲۵

www.nashrekhatam.com

978-622-8023-48-9

۱۶۵/۳

فهرست مطالب

۱۱ مقدمه ناشر

۱۳ مقدمه مؤلف

درس اول:

لزوم شناخت احکام و منابع آن/۲۱

۲۲ پیشگفتار

۲۲ مقدمه اول: لزوم عبادت و اطاعت پروردگار

۲۳ ۱. اطاعت از خداوند بخاطر مقام الوهیت و خالقیت پروردگار

۲۳ ۲. اطاعت از خداوند بخاطر شکر نعمت های بی کران او

۲۴ ۳. اطاعت از خداوند برای اجتناب از عذاب جهنم و دستیابی به نعمت های بهشت

۲۵ مقدمه دوم: لزوم شناخت احکام

۲۸ مقدمه سوم: منابع احکام

۲۸ الف) عقل

۳۱ ب) قرآن

۳۲ ج) سنت

۳۲ ۱. روایات

۳۲ ۲. اجماع

۳۳ ۳. سیره

۳۴ جمع بندی

۳۵ سؤالات

۳۶ منابعی برای مطالعه بیشتر

۳۶ موضوعاتی برای تحقیق

درس دوم:

اعتبار احادیث/۳۷

۳۸ پیشگفتار

۳۸ ساختار نقل احادیث شیعه

۱. مکتوب سازی احادیث ۳۹
۲. روش انتقال احادیث؛ سنت قرائت و سماع ۴۱
۳. سخت گیری اصحاب و علمای شیعه در نقل احادیث ۴۴
۴. عرضه روایات نقل شده بر ائمه علیهم السلام ۴۵
۵. تفاوت اعتبار کتب حدیثی ۴۶
- جمع بندی ۴۹
- سؤالات ۵۰
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۵۰
- موضوعاتی برای تحقیق ۵۰

درس سوم:

راهکارهای شناخت احکام/۵۱

- پیشگفتار ۵۲
- احکام واضح و غیر واضح ۵۲
- نحوه مواجهه با این دو دسته از احکام ۵۴
- راهکار اول: رها کردن احکام غیر واضح ۵۵
- راهکار دوم: اکتفا به فهم عقلی ۵۷
- راهکار سوم: عمل به خواب، استخاره و مانند آن ۵۸
- راهکار چهارم: عمل به احتیاط ۵۹
- راهکار پنجم: شناخت احکام با مراجعه مستقیم به منابع فقه ۶۰
- راهکار ششم: مراجعه به متخصصان ۶۱
- جمع بندی ۶۲
- سؤالات ۶۴
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۶۴
- موضوعاتی برای تحقیق ۶۴

درس چهارم:

مراحل تفقه و اجتهاد: فهم معنای حدیث/۶۵

- پیشگفتار ۶۶

۶۷	مراحل تفقه و اجتهاد
۶۸	مرحله اول: بررسی صدور
۶۹	مرحله دوم: فهم معنای حدیث
۷۱	۱. فهم مفردات روایت
۷۳	۲. فهم ترکیب و ساختار متن
۷۵	۳. بررسی فضای صدور روایت
۷۹	جمع‌بندی
۸۱	سؤالات
۸۱	منابعی برای مطالعه بیشتر
۸۱	موضوعاتی برای تحقیق

درس پنجم:

مراحل تفقه و اجتهاد: خانواده حدیث/۸۳

۸۴	پیشگفتار
۸۴	بررسی خانواده حدیث برای رفع ابهامات
۸۶	بررسی خانواده حدیث برای فهم متشابهات
۹۲	بررسی خانواده حدیث برای شناخت جزئیات و شرایط حکم
۹۷	بررسی خانواده حدیث برای شناخت استثنایا
۹۹	جمع‌بندی
۱۰۱	سؤالات
۱۰۱	منابعی برای مطالع بیشتر
۱۰۱	موضوعاتی برای تحقیق

درس ششم:

مراحل تفقه و اجتهاد: بررسی تقیه و تعارض/۱۰۳

۱۰۴	پیشگفتار
۱۰۴	مرحله سوم: بررسی تقیه در روایت
۱۰۵	۱. تقیه نتیجه ظلم سقیفه
۱۰۷	۲. تقیه در احکام

۳. محدودیت زمانی و مکانی حکم تقیه‌ای ۱۰۸
۴. لزوم جداسازی حکم تقیه‌ای از حکم واقعی ۱۱۰
۵. اهمیت تشخیص تقیه در مراحل اجتهاد ۱۱۱
۶. ضابطه تشخیص تقیه ۱۱۲
- مرحله چهارم: بررسی تعارض ۱۱۴
- توجه به قرینه‌های غیر روایی ۱۱۸
- جمع‌بندی ۱۲۲
- سؤالات ۱۲۴
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۲۴
- موضوعاتی برای تحقیق ۱۲۴

درس هفتم:

فقاہت و فقیه در مکتب تشیع/ ۱۲۵

- پیشگفتار ۱۲۶
- عدم اکتفا به فهم ناقص از روایات ۱۲۷
- تفاوت اجتهاد شیعه با اجتهاد اهل سنت ۱۲۹
- وجود اجتهاد در عصر حضور ۱۳۱
- نقش علما در آموزش دین ۱۳۳
- الف) پیشینه آموزش تدریجی دین توسط عالمان ۱۳۵
- ب) پیشینه فراگیری دین از عالمان ۱۳۷
۱. شناخت تفصیلی: فراگیری قرآن و روایات با اتکا به آموزش عالمان ۱۳۷
۲. شناخت اجمالی: فراگیری چکیده مسائل دینی با اعتماد به نظر عالمان ۱۳۸
- جمع‌بندی ۱۳۸
- سؤالات ۱۴۰
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۴۰
- موضوعاتی برای تحقیق ۱۴۰

درس هشتم:

تقلید/ ۱۴۱

- پیشگفتار ۱۴۲
- معنای تقلید ۱۴۲

۱۴۶	جواز تقلید
۱۴۶	دلیل اول: روش عقلا و متدینان
۱۵۲	دلیل دوم: ارجاع مردم به فقها از جانب اهل بیت علیهم السلام
۱۵۶	دلیل سوم: دستور اهل بیت علیهم السلام به فقها برای فتوا دادن
۱۵۶	معنای فتوا دادن
۱۵۷	شاهد اول:
۱۵۸	شاهد دوم:
۱۵۸	شاهد سوم:
۱۵۹	نتیجه گیری
۱۶۰	جمع بندی
۱۶۲	سؤالات
۱۶۲	منابعی برای مطالعه بیشتر
۱۶۲	موضوعاتی برای تحقیق
	درس نهم: شرایط تقلید/ ۱۶۴
۱۶۴	پیشگفتار
۱۶۴	تفاوت اعتقادات و احکام
۱۶۵	الف) اعتقادات
۱۶۵	۱. اصول اعتقادی
۱۶۵	۲. فروع اعتقادی
۱۶۶	ب) احکام
۱۶۷	تفاوت حکم و مصداق
۱۶۹	۱. جایگاه تقلید در مسأله ی رؤیت هلال
۱۷۰	۲. جایگاه تشخیص مکلف در مسأله رؤیت هلال
۱۷۱	شرایط مرجع تقلید
۱۷۱	۱. عدالت فقیه
۱۷۲	۲. اعلم بودن فقیه
۱۷۴	۳. زنده بودن فقیه

- جمع‌بندی ۱۷۵
- سؤالات ۱۷۶
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۷۶
- موضوعاتی برای تحقیق ۱۷۶

درس دهم:

پاسخ به سؤالات رایج / ۱۷۷

- پیشگفتار ۱۷۸
- سؤال اول: با توجه به این که فقهای عصر ائمه علیهم‌السلام با نقل روایت فتوا می‌دادند، آیا می‌توان گفت روش کنونی که بدون نقل روایت فتوا را بیان می‌کنند صحیح نیست؟ ۱۷۸
- سؤال دوم: آیا مردم توان فهم روایت ندارند و نباید به کتب حدیثی رجوع کنند؟ ۱۸۱
- الف) انواع مضامین روایی ۱۸۱
۱. روایات بیان‌گر احکام، اخلاق و عقاید واضح ۱۸۱
۲. سایر روایات ۱۸۳
- ب) ضوابط مطالعه احادیث توسط افراد غیرفقیه ۱۸۴
۱. پرهیز از فتوا دادن و عمل به فهم ناقص خود ۱۸۴
۲. کمک گرفتن از عالمان آگاه و خبره در دانش حدیث ۱۸۵
- ج) توجه به روش مرسوم تمام عقلا در امور زندگی ۱۸۷
- سؤال سوم: حکم شرعی مسائل جدید که به خاطر شرایط جدید زندگی و با پیشرفت علم و گذر زمان ایجاد می‌شوند، چگونه استخراج می‌گردد؟ ۱۸۸
- سؤال چهارم: با توجه به روایات وجوب طلب علم بر تک‌تک مردم، چگونه جایز است برای عمل به احکام از فقها تقلید کنیم و خودمان کسب علم نکنیم؟ ۱۹۲
- جمع‌بندی ۱۹۵
- سؤالات ۱۹۶
- منابعی برای مطالعه بیشتر ۱۹۶
- موضوعاتی برای تحقیق ۱۹۶

مقدمه ناشر

در جهانی که پر از دیدگاه‌های گوناگون درباره‌ی دین و زندگی دینی است، هر روز پرسش‌های جدیدی در زمینه مبانی و ساختارهای دینداری مطرح می‌شود؛ یکی از این پرسش‌ها حول محور اجتهاد و تقلید، یعنی دو رکن بنیادین در مسیر شناخت و عمل به دستورات دینی، می‌چرخد. مؤمنان امروزی، در حالی که به دنبال تقویت دینداری و شناخت عمیق‌تری از اصول اسلامی هستند، نیازمند درک بهتر از چرایی و چگونگی اجتهاد و نقش تقلید از علمای دین‌اند.

پس از انتشار کتاب "اجتهاد و تقلید: نگاهی تازه به پرسش‌های رایج" و استقبال شایانی که از آن به عمل آمد، بر آن شدیم نسخه‌ای ساده‌تر و همه‌فهم‌تر از این مباحث را در قالب "درسنامه اجتهاد و تقلید" ارائه کنیم. کتاب اصلی به‌طور خاص برای طلاب حوزه علمیه تدوین شده بود، در حالی که درسنامه حاضر با قلمی روان و بیانی شیواتر و با حذف برخی مباحث تخصصی نگارش یافته تا برای طیف گسترده‌تری از علاقه‌مندان و جویندگان این دانش، سودمند و قابل استفاده باشد.

این کتاب با گردآوری و تحلیل سؤالات رایج و چالش‌های معاصر پیرامون اجتهاد و تقلید، می‌کوشد تا مبانی اصیل دین را به شیوه‌ای متقن و قابل فهم به مخاطب ارائه دهد و مرجعی برای پژوهشگران و مشتاقان علم دینی باشد. امید است این اثر بتواند گامی مؤثر در راستای تقویت بنیان‌های معرفتی دینداران بردارد و در پیمودن مسیر هدایت الهی راهگشا باشد.

مؤسسه آموزش عالی حوزوی خاتم النبیین علیه السلام، تحت اشراف دفتر حضرت آیه‌الله العظمی وحید خراسانی (دام‌ظله‌العالی)، با تکیه بر پشتوانه فکری و علمی مرجعیت شیعه و حوزه‌های علمی پرافتخار آن، مأموریت خود را تربیت محققان و مبلغان در

دانش کلام، بر پایه آموزه‌های اصیل اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام، تعریف کرده و به انجام این رسالت مهم پرداخته است.

این مؤسسه با هدف پرورش پژوهشگران و مبلغان توانمند در عرصه شناخت هر چه بیشتر مباحث شیعه‌شناسی، اقدام به برگزاری دوره‌های آموزشی عمومی و تخصصی نموده و با همکاری پژوهشگاه خاتم‌النبیین علیهم‌السلام و انتشارات مؤسسه آموزش عالی حوزوی خاتم‌النبیین علیهم‌السلام، مجموعه‌ای شش جلدی تحت عنوان "درسنامه‌های شیعه‌شناسی" را تألیف کرده است. این مجموعه شامل کتاب‌هایی در موضوعات ۱. عقائد اسلامی، ۲. منابع معرفت دینی، ۳. اجتهاد و تقلید، ۴. فلسفه احکام، ۵. تاریخ تشیع و ۶. مهدویت است. آثار این مجموعه توسط اندیشمندان و فضایی متخصص این حوزه به نگارش درآمده و به عنوان راهنمایی ارزشمند برای فرهیختگان و دانش‌پژوهان این حوزه‌ها عرضه شده است.

صمیمانه از تمامی اساتید و همکارانی که در نگارش، تدوین و انتشار این آثار، به ویژه چاپ‌های جدید، یاری‌رسان ما بوده‌اند، به خصوص از عزیزان اجرایی انتشارات خاتم‌النبیین علیهم‌السلام، قدردانی می‌نماییم. امید است که این مجموعه تلاش‌ها مقبول درگاه حضرت حجت عجل‌الله‌تعالی‌فرجه‌التوفیق قرار گیرد.

انتشارات خاتم‌النبیین علیهم‌السلام

مقدمه مؤلف

فی التوفیق عن مولانا صاحب العصر و الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف:

«... فلیعمل کل امرئ منکم بما یقرب به من محبتنا و یتجنب ما یدنیه من کراهتنا و سخطنا فإن أمرنا بغتة فجاءة حین لا تنفعه توبة و لا ینجیه من عقابنا ندم علی حوبة و الله یلهمکم الرشد و یلطف لکم فی التوفیق برحمته»
«پس بر همه شما لازم است به آنچه شما را به محبت ما نزدیک می کند، عمل نماید و از آنچه به ناراحتی و غضب ما نزدیک می کند، دوری کند. فرج ما ناگهان رخ خواهد داد، زمانی که دیگر توبه سودی ندارد و پشیمانی، فرد را از عقاب ما رها نمی سازد. خدای متعال راه سعادت را به شما الهام نماید و با رحمتش به شما یکتا عمل فرماید.»

مهم ترین وظیفه هر مؤمنی این است که به دنبال کسب رضای خدا متعال و دوری از غضب و نافرمانی او باشد. و می دانیم که خشنودی خدا در رضایت ولی او و ناخرسندی و خشم خدا در ناخرسندی و خشم ولی او جلوه می نماید. بنابراین، بر ماست که به دنبال راه کسب رضایت خداوند و امام زمان علیه السلام باشیم و مهم ترین مصداق آن پس از باور به اصول عقاید، شناخت صحیح واجبات و محرمات الهی و التزام دقیق به آن هاست.

اهل بیت علیهم السلام^۲ درباره وظایف شرعی و توجه به حلال و حرام تذکر فراوان داده اند. علم حلال و حرام بخش مهمی از علوم الهی است که خداوند به رسولش صلی الله علیه و آله و ایشان

۱. طبرسی، الإحتجاج علی اهل اللجاج، ج ۲، ص ۴۹۸. (بخشی از توفیق امام عصر علیه السلام به مرحوم شیخ مفید)

۲. در کتب مختلف و در این کتاب، در بسیاری از موارد «اهل بیت علیهم السلام» به معنای پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله امامان هدی علیهم السلام و حضرت زهرا علیها السلام به کار می رود.

نیز تمام آن را به امیرالمؤمنین علیه السلام تعلیم فرمودند.^۱ امام باقر علیه السلام تنها راه منحرف نشدن را یادگیری حلال و حرام دانسته‌اند.^۲ همچنین امام صادق علیه السلام بالاترین علمی که یک فرد به دنبال یادگیری آن می‌رود را علم حلال و حرام الهی معرفی فرمودند.^۳ بی‌توجهی به حکمی از احکام خداوند، عاملی بود که غضب خدا و جهنم را بر گروهی از بنی اسرائیل نازل نمود؛ بدون آنکه در اعتقاداتشان نسبت به خدای متعال و پیامبرش و آنچه آن پیامبر آورده ذره‌ای شک داشته باشند.^۴

راه شناخت احکام

برای عمل به وظایف بندگی، لازم است ابتدا آنها را بشناسیم. پس باید راه شناخت این وظایف را پیدا کنیم، تا بتوانیم با طی آن راه و شناخت وظایف و سپس عمل به آنها، رضایت و محبت خدای متعال و امام عصر علیه السلام را به دست آوریم. کمیل بن زیاد از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام می‌گوید:

«روزی علی بن ابی طالب علیه السلام دست مرا گرفت و مرا با خود به صحرا برد. چون به صحرا رسیدیم بر زمین نشست و من هم نشستم. سپس رو من نمود و فرمود: ای کمیل آنچه به تو می‌گویم به خاطر بسیار. مردم سه دسته هستند: یا عالم ربانی، یا فردی که در راه نجات به دنبال یادگیری است و یا افرادی پست و فرومایه که دنبال هر صدایی می‌روند و مانند پشه‌های ریز از هر طرف که باد بوزد به آن سو کشیده می‌شوند، نه از پرتوی دانشی بهره می‌گیرند

۱. صفار، بصائر الدرجات فی فضائل آل محمد علیهم السلام، ج ۱، ص ۲۹۰.

۲. برقی، المحاسن، ج ۱، ص ۲۲۷.

۳. همان، ص ۲۲۹.

۴. کلینی، الکافی، ج ۲، ص ۲۹.

۵. تاکید می‌کنیم که اهمیت احکام شرعی پس از التزام به اصل دین و پذیرش اصول اعتقادات مطرح می‌شود. برای کسی که در اعتقادات اولیه دین نقصان ندارد و حداقل «ایمان» را حاصل نموده، چیزی مهم‌تر از شناخت وظایف بندگی و عمل به آنها نیست.

تا هدایت شوند و نه بر پایگاه استواری پناهنده می شوند تا هدایت گردند.^۱ بنابراین، اگر می خواهیم از دسته سوم نباشیم، لازم است خود را در دو دسته اول جای دهیم. یا با روشی که اهل بیت علیهم السلام تعلیم فرموده اند، در علم دین تفقه کنیم و عالمی ربانی شویم، یا اگر فرصت و توان آن را نداریم، با مراجعه به عالمان، به دنبال فراگیری صحیح تعالیم دین باشیم. اگر به نحو صحیح این دوره را انپیماییم، ذیل دسته سوم قرار می گیریم که انحرافات ما را از بستر صحیح دینداری دور می کند. در این نوشتار، بر آنیم که این دوره و ضوابط هر یک را مورد کاوش قرار دهیم.

ساختار اجتهاد و تقلید یک روش معقول و منطقی برای حفظ و آموزش هر علم تخصصی محسوب می شود. این ساختار نه به تازگی، بلکه از قرن ها قبل و حتی از زمان حضور ائمه اطهار علیهم السلام به ما میراث رسیده است. برای آموزش علوم دینی پایه گذاری و متداول گشت. فهم قاعده و ادبیات و روایات که از آن به تفقه یا اجتهاد تعبیر می کنند، از ابتدا در میان اصحاب اهل بیت علیهم السلام و فقهای شیعه شکل گرفت و تا به امروز ادامه یافته است. همچنین مراجعه عموم مردم به فقهای دین شناس از قدیم در میان شیعیان مرسوم بود و در حقیقت باعث تشکیل یک نهاد آموزش دین گردیده بود. فقهای شیعه در تاریخ تشیع با زحمات فراوان مهم ترین مصادیق کسب رضای خدا و امام زمان علیه السلام را استخراج و تبیین نموده اند. این محتوای دینی به واسطه شبکه مبلغان در مناطق مختلف در مساجد، مجالس روضه و... ترویج می شد و این امر عادت و فرهنگ التزام به بسیاری از احکام را ایجاد نمود.

اما از آن جایی که در سالیان اخیر، سؤالاتی نسبت به ساختار اجتهاد و تقلید پدید آمده و ذهن برخی متدینان را به خود مشغول ساخته، تبیین علمی و دقیق این

۱. صدوق، الخصال، ج ۱، ص ۱۸۶.

۲. مقصود از دوران حضور ائمه علیهم السلام در سرتاسر این کتاب، دوران حضور ظاهری ایشان یعنی قبل از آغاز غیبت امام عصر علیه السلام است.

ساختار برای عموم مؤمنان ضرورت یافته است. سؤالات مرتبط با اجتهاد از قبیل:

- فقها در این مدت طولانی علم آموزی، به چه کاری مشغولند؟
- از کجا معلوم روش اجتهادی فقیهان صحیح و مورد تأیید اهل بیت علیهم السلام است؟
- شناخت احکام شرعی از آیات و روایات این قدر دشوار و تخصصی نیست و برای عموم مومنین مقدور است!
- در زمان حضور ائمه اطهار علیهم السلام این روش اجتهادی پیچیده و زمان بر وجود نداشته و امری نوپدید است!
- همچنین سؤالات مرتبط با تقلید مانند:

- مراجعه به یکی فقیه که معصوم نیست چه دلیلی دارد؟
- چرا باید از فقیه از احکام تبعیت نمود؟
- در زمان حضور اهل بیت علیهم السلام مومنین به امام معصوم مراجعه می کردند و رجوع به فقیه مورد تأیید ائمه علیهم السلام نیست!
- از طرف دیگر فارغ از سؤالات مطرح، روش اجتهادی فقها در شناخت دین و مسأله تقلید از فقیه، بخش مهمی از دین داری مؤمنین را تشکیل می دهد. به همین جهت آشنایی با زوایای این بحث، پیشینه تاریخی آن، رویکرد ائمه علیهم السلام نسبت به آن، رواج این امر در عصر حضور و اموری از این دست ضرورت دارد. در کتاب پیش رو سعی نموده ایم با توجه به سؤالات مطرح شده در زمینه اجتهاد و تقلید، این مباحث را به طور خلاصه و در سطح عموم متدینان و دغدغه مندان عرضه نماییم.

نکات مربوط به کتاب

درباره نوشتار پیش رو توجه به چند نکته لازم است:

۱. قبل از تألیف کتاب، تمام سؤالات و اشکالات رایج میان متدینین توسط گروه

اصالت فقاہت بررسی و ریشه‌یابی شده است. سپس مباحث لازم و مرتبط با سؤالات، در سه طبقه دسته‌بندی شده و در این نوشتار بر اساس نیاز مخاطبین آن، طبقه اول از مسائل بررسی و عرضه می‌شود.^۱

۲. مخاطب اصلی کتاب عموم فرهیختگان و متدینانی هستند که به دنبال آشنایی با ساختار اجتهاد و تقلید و پاسخ به سؤالات پرتکرار در این زمینه اند.

۳. هدف کتاب، تبیین اصالت و اعتبار ساختار اجتهاد فقهی و تقلید مردم از فقها، نیاز به آن برای دین‌داری و پاسخ به سؤالات اصلی در این موضوع است. روشن است که مقصود دفاع از شخص یا اشخاص خاص و عملکرد ایشان نیست؛ بلکه دفاع از اصالت و اعتبار روش صحیح اجتهاد و اصل نظام تقلید از فقیه متخصص و متعهد مد نظر است.

۴. فوائد جانبی دیگری نیز در کنار مباحث کتاب حاصل شده‌اند. از جمله آشنایی مختصر با ساختار حدیثی شیعه، شرایط اجتماعی و علمی عصر حضور و روش صحیح فهم آیات و روایات و شناخت معارف دینی.

۵. در این کتاب سعی شده با توضیحات مختصر و روان، روش صحیح فهم احکام از قرآن و احادیث و تخصصی بودن این امر تبیین گردد. همچنین سؤالات مهم‌تر و متداول موجود در این زمینه مورد توجه قرار گرفته‌اند. اما از ورود به مباحث تفصیلی و سؤالات جزئی‌تر اجتناب کرده‌ایم. برای آشنایی بیشتر با جوانب و دقائق

۱. بر اساس این دسته‌بندی، چند کتاب در سه سطح علمی در نظر گرفته شده است. برای عموم مردم که به دنبال آشنایی اولیه با این بحث هستند، کتاب حاضر مناسب است. عموم طلاب که به دنبال آگاهی بیشتر از این موضوع و پاسخ اشکالات پیرامون آن هستند، می‌توانند به کتاب «اجتهاد و تقلید، نگاهی تازه به پرسش‌های رایج» مراجعه کنند. برای طلاب فاضل و پژوهشگران در عرصه فقه و تاریخ فقه نیز دو کتاب با نام «فقه و فقیهان در دوران حضور» و «اصالت فقاہت در عصر کنونی» در دست انتشار است.

مباحث اجتهاد و تقلید، به کتاب «اجتهاد و تقلید، نگاهی تازه به پرسش‌های رایج»^۱ مراجعه فرمایید.

۶. برخی مباحث مهم و پایه‌ای در موضوعات دین‌شناسی و علوم حدیث، در فهم و جا افتادن محتوای اجتهاد و تقلید مؤثرند. این موارد در حقیقت پیش‌فرض‌های بحث اجتهاد و تقلید هستند که در دو درس اول به آن‌ها اشاره کرده‌ایم. برای آشنایی تفصیلی با این مباحث به کتب مختص به آن ارجاع می‌دهیم.^۲

محتوای کتاب

محتوای درسنامه شامل پنج محور اصلی می‌شود که در طول ده درس ارائه شده‌اند:

در **محور اول**، مفهومی ذکر می‌شود که برای شناخت ساختار اجتهاد و تقلید ضرورت دارد. لزوم اطاعت پیر و مقلد، لزوم شناخت احکام، آشنایی با منابع دین و بررسی اجمالی اصالت و اعتبار احکام از مباحث این محور است.

در **محور دوم** بررسی خواهیم کرد که چه راه‌هایی برای شناخت احکام قابل طرح هستند. بعضی از این راه‌ها موجه نیستند و تنها برخی قابل پذیرش‌اند. عمل به احتیاط، مراجعه مستقیم به آیات و روایات و مراجعه به فقیه سه راهکاری هستند که برای شناخت احکام معقول و مقبول هستند.

در **محور سوم** راهکار مراجعه مستقیم به آیات و روایات را می‌کاویم. این راه و روش با عنوان «تفقه در دین» یا «اجتهاد» شناخته می‌شود. تفقه مراحل متعددی دارد که فقیه باید با طی آن‌ها حکم شرعی را استخراج نماید. بررسی صدور، فهم معنای

۱. این کتاب به قلم استاد سید رضا هاشمی گلپایگانی در انتشارات خاتم النبیین علیه السلام به زیور طبع آراسته شده است.

۲. در مباحث مختلف دین‌شناسی و به طور خاص رابطه دین و عقل و مسائل مرتبط با آن تحقیقاتی صورت گرفته که در مراحل نگارش نهایی و آمادگی برای چاپ قرار دارد. در باب علوم حدیث نیز کتب ارزنده و قابل استفاده‌ای عرضه شده که در درس مربوطه به آنها ارجاع خواهیم داد.

حدیث، بررسی تقیه و بررسی تعارض چهار مرحله مهم برای دستیابی صحیح به احکام شرعی است. آشنایی با این مراحل، لزوم طی کردن تک تک آن‌ها، دستوراتی که معصومین علیهم‌السلام درباره آن‌ها فرموده‌اند، تفاوت اجتهاد شیعه با اهل تسنن و وجود اجتهاد در عصر حضور از مباحثی است که در چند درس ارائه می‌گردد.

در **محور چهارم** راهکار مراجعه به فقیه که از آن با عنوان «**تقلید از فقیه**» یاد می‌شود را بررسی می‌نماییم. آشنایی با معنای صحیح تقلید، دلایل جواز آن، پیشینه تاریخی آن در عصر حضور، شواهد روایی تقلید در میان شیعیان، حیطه تقلید، شرایط مرجع تقلید و امور مربوط به آن در این محور بررسی می‌شوند.

در **محور پنجم** سؤالی به پاسخ چند سؤال مشهور و مطرح می‌پردازیم که تکمیل کننده مباحث کتاب خواهد بود.

در پایان از همه اساتید و همراهانی که در شکل‌گیری این اثر راهنمایی نمودند به ویژه حجة الاسلام والمسلمین آقای محسن قزوینی تشکر می‌کنم. از حجة الاسلام والمسلمین آقای محمد مهدی عظیم‌منش که با ویرایش پایانی کتاب به اتقان آن کمک نمودند نیز سپاسگزارم. همچنین از مسئولین محترم مؤسسه خاتم النبیین علیهم‌السلام که در تهیه و نشر این اثر همراهی و مساعدت نمودند کمال تشکر را دارم.

به طور قطع اثر پیش رو خالی از ایراد و نقصان نیست؛ بنابراین، نکته سنجی‌ها، انتقادات و پیشنهادات اصحاب دانش و اندیشه بسیار مغتنم و موجب ارتقای اثر حاضر خواهد بود. امید آن که این نوشتار مورد قبول خدای متعال و عنایت ویژه ولی عصر ارواحنا فداه قرار گیرد.